

The background features several large, overlapping, colorful swirls in shades of purple, green, and blue. Scattered throughout are numerous small, yellow, triangular shapes that resemble stylized sun rays or confetti.

Modely gramotnosti

Význam čtenářské
dovednosti a dovednosti
psát v dnešní společnosti

Základní otázky:

- **Co je vlastně gramotnost?**
- **Kdo je gramotný?**
- **A kdo ne?**
- **Co je dostatečná gramotnost?**

Současné pojetí gramotnosti:

- Je vymezena strukturou činností – čtení, psaní, počítání, **mluvení (poslouchání)**.
- Je utvářena **výchovou a vzděláváním**, sociálními, ekonomickými a kulturními podmínkami (tradice); zahrnuje **interakci** mezi požadavky společnosti a kompetencemi jedince.
- Vybavuje člověka předpoklady pro **seberozvoj** a celoživotní vzdělávání, začlenění do společnosti, zlepšení životních i pracovních podmínek (**rozvoj potencialit člověka** – hlavní poslání edukace).
- **Negramotný člověk** dneška není schopen se učit...

Čtenářská gramotnost:

- **Schopnost rozumět různým formám psaného jazyka (které vyžaduje společnost a/nebo mají význam pro jednotlivce) a tyto formy využívat.**
- Vedle rozvoje dovednosti (vědomosti, schopnosti) čtení zahrnuje také rozvoj psaní, vyjadřování a aktivního poslechu (tzv. **komunikační pojetí**); důležité jsou i postoje, hodnoty, vnitřní motivace, aktivní vztah (tzv. **gramotnostní kompetence**).
- Důležité je to i **směrem k očekávaným výstupům v RVP ZV** – schopnost výběru, vyhledávání a třídění informací na základě pochopení, propojení a systematizace; důraz na instrumentálnost, tj. využitelnost pro rozvoj dalších složek gramotnosti jedince.
- Ve vyspělých zemích je čtenářská gramotnost prostředkem k dalšímu vzdělávání a osvojování různých oblastí gramotnosti. V rozvíjení gramotnosti má **větší vliv institucionální vzdělávání než rodinná výchova.**

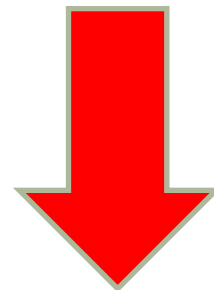
Počáteční čtenářská gramotnost:

- Rozvoj počátečního čtení - nyní v širším kontextu tzv. počáteční čtenářské (literární) gramotnosti - **tvorí etapu**, ale také samostatnou kvalitu (často rozhodující) v rozvoji čtenářské gramotnosti.
- Obecný cíl počátečního čtení zůstal v podstatě nezměněn. Transformovalo se **pojetí významu počáteční gramotnosti** jako nezbytné kompetence pro celoživotní vzdělávání jedince.
- Zdůrazňují se **cíle** utváření postojů, pozitivního aktivního vztahu ke čtení, rozvoje porozumění, individualizace vyučovacích postupů, instrumentalizace osvojené dovednosti...
- **Úspěšnost žáka** v rozvoji počátečního čtení (psaní, komunikace) přímo ovlivňuje jeho vztah ke škole a vlastnímu vzdělávání vůbec (čtenářská gramotnost = celková úroveň vzdělání).

Modely gramotnosti

P. GAVORA (2003)

- 1. Bázová gramotnost**
- 2. Gramotnost jako zpracování textových informací**
- 3. Gramotnost jako sociálně-kulturní jev**
- 4. E-Gramotnost**

Každý má vlastní charakteristiky, způsoby praktického uplatnění i empirického vyhodnocení. Každý přináší trochu jiný pohled na gramotnost, ale také problémové místa.

Bázová gramotnost:

- Čtení textu správně a plynule po větách s porozuměním (základním).
- Čtení jako **psycholinguvistická dovednost** (dekódování znaků a významů).
- Při nácviku takového čtení a psaní se klade **důraz na automatizaci** dekodování, na **vybavení si** zapamatovaných informací, na jejich **integraci** s už osvojenými informacemi a konečnou více či méně modifikovanou **reprodukcí**.
- Pedagogy zde zajímá **výkon** vyjádřený v parametrech jako je rychlost čtení a chybovost (posuzují se částečně i kvalitativní ukazatele jako způsob a porozumění).

Gramotnost jako zpracování textových informací:

- **Potlačuje důraz na dekódování významů, na reproduktivní a automatizovaný charakter činností, čtenář je v tomto pojetí aktivním zpracovatelem textu.**
- Všechny operace se opírají o **porozumění textu** (např. identifikace hierarchie informací v textu, odlišení důležitých informací od marginálních, hledání vztahů mezi hlavní myšlenkou a podpurnými informacemi, schopnost komprimovat text, schopnost extrahovat explicitní, ale také implicitní informace – *čtení mezi řádky*, vyvodit závěry, kriticky reflektovat – *hodnocení uplatnitelnosti, užitečnosti, novosti, spolehlivosti a pravdivosti informací*).
- O úspěšnosti textových operací rozhoduje komplex vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, proto mluvíme spíše o **gramotnosti kompetenci** (pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech).

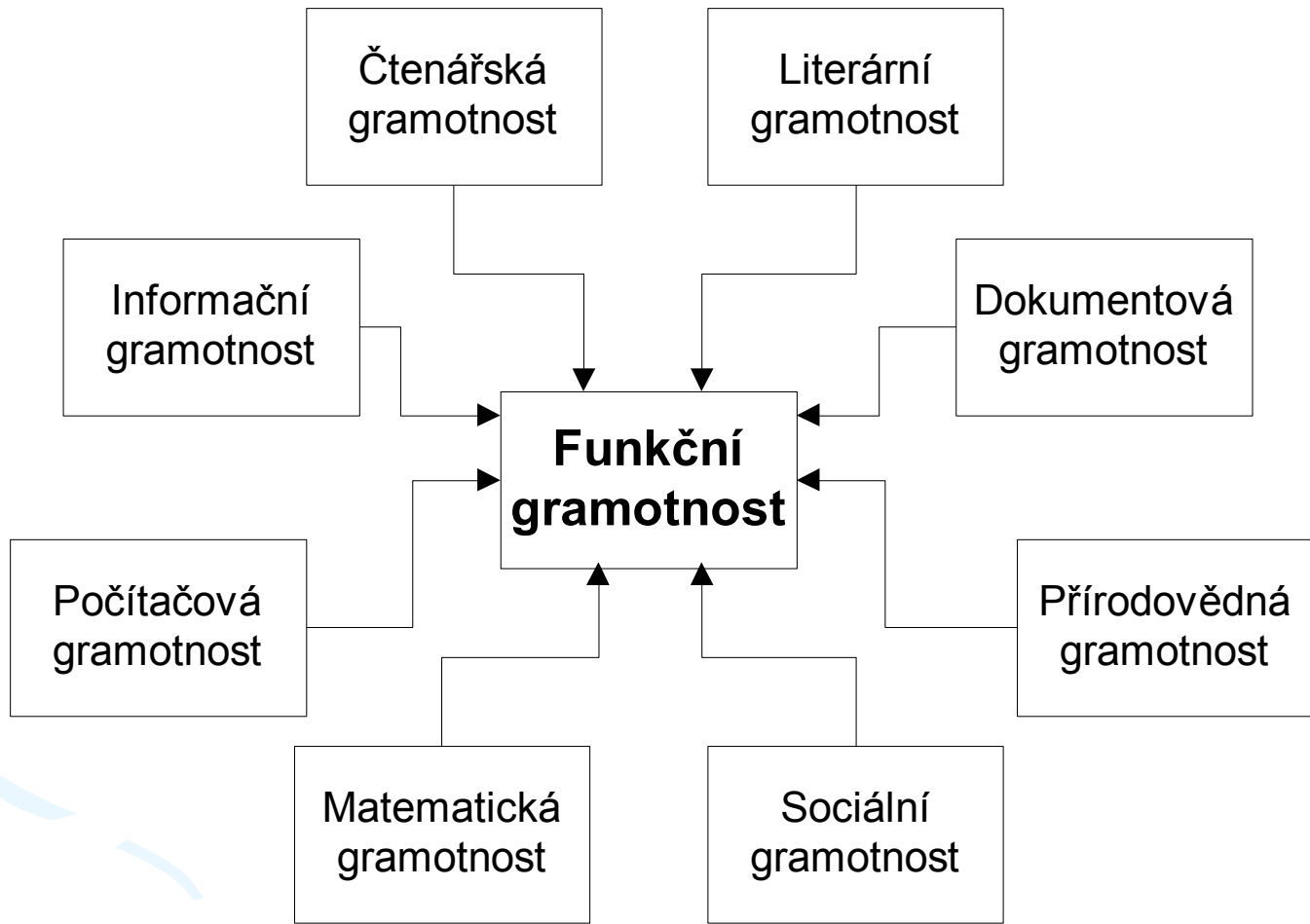
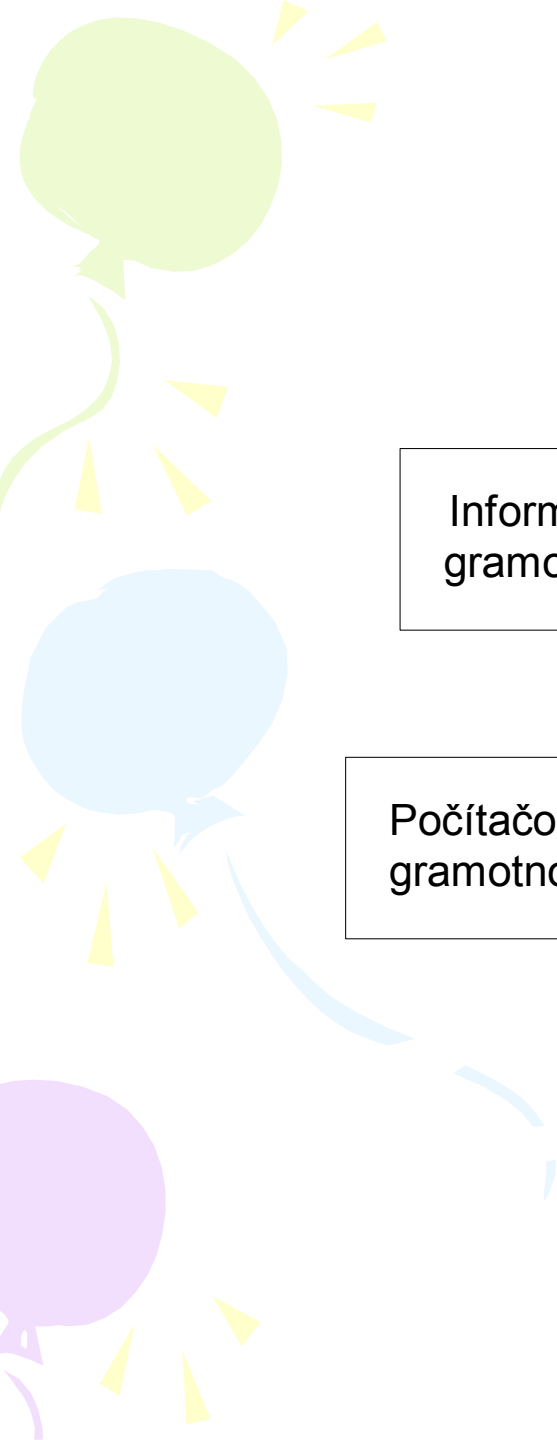
Funkční gramotnost:

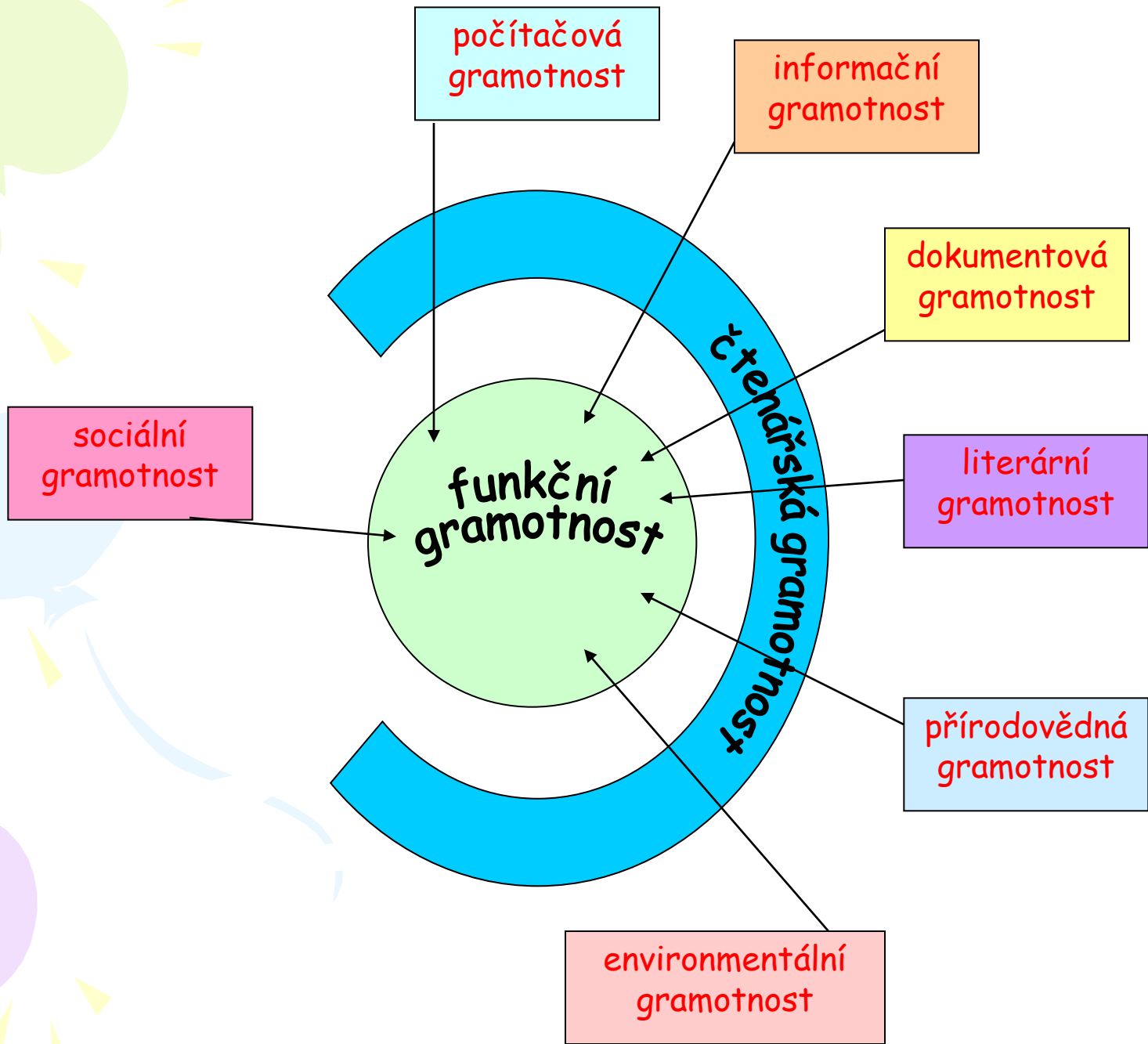
- Čtení a psaní nad úrovní elementární gramotnosti; myšlenkové zpracování informací v textu a jejich použití při řešení určité (životní) situace.
- Schopnost používat psaný a tištěný materiál ke **splnění širokých potřeb** člověka ve škole, v zaměstnání, doma, při volnočasových aktivitách, apod.
- **Nástroj** k rozšiřování vědomostí a rozvoj potenciálu osobnosti.

Domény funkční gramotnosti:

I. S. KIRSCH (1987)

- **Literární gramotnost (prose literacy):** vědomosti a dovednosti potřebné k **porozumění** a využívání informací v souvislých textech – např. úvodníky novin, zprávy, komentáře a jiné souvislé texty.
- **Dokumentová gramotnost (document literacy):** vědomosti a dovednosti potřebné k **vyhledávání** a používání informací v krátkých, často nesouvislých textech – např. formuláře, nálepky na výrobcích, reklamní letáky, pokyny, oznámení, diagramy, grafy apod.
- **Numerická gramotnost (numeracy):** vědomosti a dovednosti potřebné k uskutečnění operací **s čísly** obsaženými v textech a dokumentech – např. tabulky, účty, faktury, formuláře, objednávky apod.

Gramotnost jako sociálně-kulturní jev:

- Čtení a psaní jako kulturní aktivita; gramotnost je zde situačně zakotvená a navázaná na sociální struktury, vztahy a činnosti.
- Důraz je kladen na **praktické aspekty** vyučování čtení a psaní, na přiblížení se životu.
- Ke zkoumání se používají tzv. **etnografické metody** (pozorování, analýzy, rozhovory atd.).

E-Gramotnost:

- **Vázaná na užívání elektronických médií; umožňuje nelineární čtení a fyzickou (elektronickou) interakci s textem (navíc podpořenou multimédií).**
- **Vyžaduje od „čtenáře“ jiné strategie, operace a myšlenkové procesy.**
- **Zdůrazňuje dovednost vyhledávání a získávání informací, jako nejdůležitější se však jeví kritické hodnocení zdroje a obsahu elektronických informací.**

Čtenářská gramotnost:

Celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka:

- Vztah ke čtení (emoční)
- Doslovné porozumění
- Vysuzování a hodnocení
- Metakognice (umění se učit; volní)
- Sdílení (sociální)
- Aplikace

Jak přispět na ZŠ ke zlepšení situace v oblasti gramotnosti?

Tradiční koncepce:

- mechanické učení žáků,
- převládá souvislé čtení, frontální výuka,
- reprodukce učiva (tradičně otázka – odpověď).

Nová koncepce

rozvíjí pozitivní vztah k jazyku jako prostředku:

- získávání informací,
- ke zvládnutí práce s texty různých forem a obsahu (úkol – řešení),
- ke sdílení čtenářských zážitků,
- k rozvoji čtenářských návyků (strategií).

Literatura:

DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost - proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-115-5

GAVORA, P.; ZÁPOTOČNÁ, O. *Gramotnost, vývin a možnosti jej didaktického usmerňovania*. Bratislava: UK, 2003. ISBN 80-223-1869-8

HAVEL, J.; NAJVAROVÁ V. *Rozvíjení gramotnosti ve výuce na 1. stupni ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5714-2

KULHÁNKOVÁ, E.; MÁLKOVÁ, G. Fonematické uvědomování a jeho role ve vývoji gramotnosti. *E-psychologie* [online], 2(4), 24-37, 2008. ISSN 1802-8853. Dostupný z WWW:http://e-psycholog.eu/pdf/kulhankova_etal.pdf.

PROCHÁZKOVÁ, I. *Co je čtenářská gramotnost, proč a jak ji rozvíjet?* Dostupné na www.rvp.cz.

WILDOVÁ, R. Rozvoj dovednosti čtení, čtenářství a čtenářské gramotnosti v transformaci české primární školy. In *Rozvoj národní vzdělanosti a vzdělávání učitelů v evropském kontextu*. Praha: PdF UK, 2002, 2. díl. ISBN 80-7290-090-0